



SKYSKRABERE OG GRØNNE HUSE – FRA NEW YORK TIL KØBENHAVN T/R

Hvorfor bygge højt, når der er mindst ti væsentlige grunde til at lade være? spørger arkitekten Stephan Frantzen, der er uddannet i København, bor i New York og arbejder på Manhattan. Han frygter konsekvenserne af den aktuelle danske debat om højhuse og sætter sin lid til den grønne bevægelse, der er begyndt at brede sig – selv i en notorisk søvnløs by som New York, hvor lyset altid er tændt. Af Trine Vendelboe Juul

Køen foran indgangen til Empire State Building er næsten lige så lang, som bygningen er høj. Næsten 400 meter – og så er spiret ikke engang regnet med. Efter terrorangrebet på tvillingetårnene er den historiske skyskraber igen blevet New

Yorks højeste bygning, og det må være en ualmindelig god udsigt, der venter de besøgende på 102. etage. Hvis man altså har tålmodighed til at stå et par timer i kø i metropolen, der har så meget andet at byde på.

For nok er New York og især bydelen Manhattan berømt for sine mange skyskrabere i stål og glas, der forvandler mørke aften- og nattetimer til et lyshav af lodrette dimensioner, men det er jo langt fra byggematerialer og elektriske opfindelser

Et kig ned mod Manhattans sydspids, hvor man har New Yorks største koncentration af skyskrabere.



alene, der gør en by interessant at bo i eller for den sags skyld at være turist i.

Men hvorfor blev Manhattan overhovedet så høj?

“New York voksede op som vinduet til den nye verden. En verden af rigdom og muligheder, hvor milliardærerne rullede sig ud – bla ved at lade deres bygninger vokse helt op i himlen. Derudover blev Manhattan hurtigt USA’s finansielle centrum, og høje jordpriser var en væsentlig årsag til, at man byggede så højt – først og fremmest på den sydlige del af Man-

hattan. I dag har højhusene for længst bredt sig til andre steder på øen, og det er ikke længere kun finansfolk og erhvervs-livet, der okkuperer dem. Det er blevet så hot at have adresse på Manhattan, at bolig-højhuse bliver mere og mere almindelige.”

De riges pæne by

Stephan Frantzen er arkitektuddannet med afgang fra Kunstakademiet i København, hvor han nåede at arbejde på Henning Larsens Tegnestue, inden han for mere end 20 år siden drog ud i verden. Efter adskillige års ophold i bla Hong Kong og



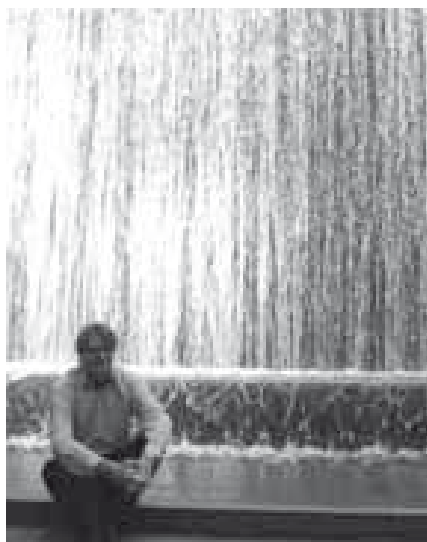
London er han nu endt i New York. Her arbejder han for det prestigefyldte arkitektfirma BBG-BBGM, hvis hovedkontor ligger på Manhattans fashionable Madison Avenue.

Stephan Frantzen har stor erfaring med at tegne højhuse fra sin tid i Hong Kong, men i New York arbejder han mest med hoteller og resorts. Når han i dag designer højhuse, så er det ofte til helt andre matrikelnumre end dem, der ligger på Manhattan.

“Selvom her stadig bygges højt, fordi det ikke længere giver mening at bygge anderledes, så er Manhattan ikke længere *top-of-the-pops*, når det gælder højhusbyggerier. Chicago tog over for årtier siden, og i øjeblikket står mange kandidater parate til at overtage førertrøjen, deriblandt Shanghai, Hong Kong og Dubai. Jord- og boligpriserne her har nået smertegrænsen for mange, og flere og flere virksomheder flytter deres forretninger uden for New York, hvor de måske må nøjes med at have et lille mødekontor på Manhattan.”

Finansdistriktet er med andre ord ikke helt, hvad det har været. Men det er der så meget andet i New York, der heller ikke er. De vilde og mangfoldige vækstlag inden for kunst- og kultursfæren, der blomstrede i kvarterer som Soho og Tribeca, synes også at være blegnet og visnet en del, og mange newyorkere længes efter det gamle modsætningsfyldte Manhattan, hvor bumsere og børsmæglere var lige vigtige krydderier i den samme gryde.

Stephan Frantzen erkender, at byen har mistet noget af sin rå fandenivoldske char-



BBG-BBGM

Brennan Beer Gorman / Architects (BBG) and Brennan Beer Gorman Monk / Interiors, Inc. (BBGM) blev grundlagt i 1984, og foruden hovedkvarteret i New York City er der kontorer i Shanghai, Sydney, Washington DC og Scottsdale, Arizona. Virksomheden regnes blandt de førende designvirksomheder i verden og beskæftiger sig med alt fra indvendig design og restaurering af enkelte bygninger til større bolig- og erhvervsbyggerier, højhusbyggerier, design af hotelkæder og feriekomplekser samt byudvikling.

I New York nyder BBG-BBGM stor anerkendelse for sit mangeårige restaureringsarbejde for især byens gamle hoteller, hvoraf en del har opnået status som fredede bygninger – deriblandt St. Regis, The Peninsula og The Essex House. I oktober måned i år modtog BBG-BBGM således staten New Yorks mest prestigefyldte ærestildeling inden for byggefaget, nemlig *The Pillar of New York Award*. Begivenheden fandt sted på det fashionable Waldorf-Astoria, som BBG-BBGM også har arbejdet på.



me. Især har de høje boligpriser tvunget det almindelige, pulserende liv ud i periferierne, mens der omvendt kræses mere og mere for dem, der har mere end penge nok. Men metropolens mangfoldighed dør selvfølgelig ikke *overnight*, og der er også positive aspekter ved den transformation, byen er inde i.

“Den 11. september 2001 ændrede byen. Den førhen så ‘pushy’ newyorker er blevet mere hensynsfuld, og byen er blevet renere og mere tryk at færdes i. Både amerikanske og udenlandske turister har været flinke til at besøge byen og dermed holde hjulene i gang efter terrorangrebet. Men Hollywoodstjerner og rige berømt-heder fra hele verden viser også i stigende grad interesse for byen og vil have deres bid af kagen. Det er en af årsagerne til, at huspriserne har fået lov til at ryge helt op i skyerne, og at byen først og fremmest

dyre restauranter, indrettet af stjernedesignere som Tadao Ando og Philippe Starck. Og den internationalt anerkendte danske arkitektvirksomhed Arkitema står bag Aquavit, der er en af byens nye hippe restauranter.”

Hot og hip. Hvad mere kan en storby ønske sig at være? Så pyt med, at man sakker bagud i kapløbet om at bygge de højeste bygninger i verden. Det kan ørkenbyen Dubai få lov at brande sig på – hvis altså ikke København mod alle odds løber med æren.

Det sidste, tror Stephan Frantzen, nu næppe bliver tilfældet. Men det undrer ham dybt, at interessen for at bygge højt synes at være så udbredt for tiden i Danmark. Det løb er for længst kørt, og det vil være en anakronisme uden lige at begynde på nu i en gammel by som København. Det er der ifølge Stephan Frantzen

“Bæredygtigt design er efter min mening det allervigtigste, vi har på dagsordenen i dag. Og danske designere og arkitekter burde erobre verden, for de er langt foran på det felt.” (arkitekt Stephan Frantzen)

bliver mere og mere attraktiv for de købe- og underholdningslystne. Madison Avenue er i løbet af 15 år blevet den gade i verden med flest mærke- og luksusbutikker. Også det gamle trashy køddistrikt Meatpacking District er i dag fyldt med up-scale butikker og huser nogle af byens

ikke meget innovation i. Hvis storbyen København skal satse på at gøre sig synlig og skabe arkitektonisk genklang i den store verden, så er det nogle helt andre dimensioner end blot de vertikale, den skal satse på. Selv i en højhusby som New York er de så småt begyndt at indse dette.

Øverst: Stephan Frantzen tager sig et hvil efter interviewet til nærværende artikel. Foto: Trine Vendelboe Juul

Nederst: BBG-BBGM står bag den internationale hotelkæde Sofitels hotel på 44. gade på Manhattan. Hotellet, der blev bygget i 2000, har fået flere priser, blandt andet prisen som årets bedste skyskraber. Kombinationen af kalksten og glas bygger bro mellem ældre, fransk byggestil og et mere moderne, tidløst udtryk. Foto: BBG-BBGM



Going green

“Arkitekter og ikke mindst borgmesteren i New York taler om den grønne bevægelse. Men det er stadig mest blevet ved snakken, bla fordi erkendelsen endnu ikke understøttes lovmæssigt – hverken på det lokale eller det nationale niveau. Og så er der den modsatte tendens, som også gør sig gældende. Nemlig byggerier af stadig mere opulente, skibsstore butikker og centre, der er indbegrebet af en ubegribelig ødselhed, og som først og fremmest taler til det tilsyneladende umættelige forbrug.”

Men en ny grøn bevægelse er startet, fastslår Stephan Frantzen, og han nævner mole- og havneområdet ved Hudsonfloden på Manhattans vestside som et oplagt sted at tænke grønt, når en tiltrængt udvikling af området snart skal realiseres.

Men så længe der stadig er frit valg på alle hylder, er det langt fra sikkert, at det er miljø- og energispørgsmål, der i sidste ende bliver taget mest hensyn til. For øjeblikket er det arkitekten Norman Fosters skyskraber Hearst Tower fra 2006, der har æren af at være den mest grønne bygning i New York. Det 46 etager høje hoved-

kvartier for den multinationale forlagsvirksomhed Hearst Corporation var den første rigtig høje bygning efter terrorangrebet i 2001, og foruden prisen som verdens bedste skyskraber bygget i 2006, har Fosters Hearst-højhus opnået stor berømmelse i byen for sine mange energi- og miljømæssige hensyn. 80 procent af det anvendte stål er genbrugeligt, og det samlede stålforbrug er væsentligt mindre end normalt til den størrelse bygninger. Regnvand bliver opsamlet og bla brugt under gulvet, hvor specielle rør lader vandet cirkulere rundt med henblik på afkøling af rummet om sommeren og opvarmning om vinteren. Alt i alt reducerer de mange finesser og kreative løsninger bygningens samlede energiforbrug med 25 procent af det forventede minimumsforbrug.

“Det er den første egentlig grønne bygning i New York, og man kan diskutere, hvor grøn den egentlig er, når stort set alle lys på samtlige 46 etager er tændt selv klokken ti om aftenen, efter at langt de fleste medarbejdere er gået hjem. Der er altså lang vej igen i forhold til at tænke grønt, men Hearst Tower har uden tvivl skabt debat og sat skub i bevægelsen. Såkaldt grønne tage og solcellesystemer er blevet meget populære, og borgmesteren har foreslået to bilfrie avenuer i nord/sydretningen på Manhattan. Han prøver i det hele taget, så godt han kan, at gennemføre grønne beslutninger. Men man må ikke forvente for store skridt ad gangen i en by, der i mange år har markedsført sig selv som byen, der aldrig sover.”

Dansk arkitektur i front

Anderledes forholder det sig med en by som København.

Her har arkitekturen ligesom i resten af landet rødder i en stærk tradition for at tænke miljøhensyn ind som noget væsentligt og betydningsfuldt. Ikke nødvendigvis miljø forstået som grøn, energibesparende og bæredygtig – men miljø som et overordnet begreb for arkitektoniske løsninger med afsæt i konteksten, hvad enten det er en ydre eller en indre, en in-

Norman Fosters Hearst Tower fra 2006 er New Yorks mest grønne bygning. Som man kan se nederst i billedet, er det 182 m høje hus opført ovenpå Hearst Corporations gamle forlagsdomicil, af hvilket der dog kun er skallen tilbage.

GRØN ARKITEKTUR



dividuel, en lokal eller en mere almen.

Men overhovedet det at se arkitekturen som en del af et større billede – og som en del af svaret på tidens spørgsmål og udfordringer – er noget, der er med til hæve dansk arkitektur op over gulvhøjde. Det bringer den måske ikke op under skyerne, men det kunne til gengæld bringe den i front som spydspids og bannerfører for den grønne bevægelse.

“Bæredygtigt design er efter min mening det allervigtigste, vi har på dagsordenen i dag. Og danske designere og arkitekter burde erobre verden, for de er langt foran på det felt. Det gik op for mig for fem år siden i Hong Kong, hvor jeg var medlem af en tænketank. På et tidspunkt var lavenergihuse på dagsordenen, og det viste sig hurtigt, at Danmark var det land med de fleste og mest vidtrækkende erfaringer, som vi kunne trække på, hvis det blev aktuelt at bygge den slags huse i

Hong Kong. Helt tilbage i 1973 designede danske arkitekter det første nulenergi-hus, og masser af danske huse er i dag bygget med op til 50 procents energireduktion for øje. Det gør jo Fosters grønne Hearst

“Helt tilbage i 1973 designede danske arkitekter det første nulenergi-hus, og masser af danske huse er i dag bygget med op til 50 procents energireduktion for øje. Det gør jo Norman Fosters grønne Hearst Tower med de 20 procents energireduktion noget mindre opsigtsvækkende.”

Tower med de 20 procents energireduktion noget mindre opsigtsvækkende.”

Kvalitet – både i KBH og NYC

På kontoret hos BBG-BBGM i New York arbejder man seriøst med at udvikle bæredygtige bygninger, blandt andet ved at respektere lokale traditioner. Stephan Frantzens danske arkitektuddannelse har ifølge ham selv en kolossal indflydelse på de projekter, han er med til at skabe rundt omkring i verden. Bla på de mange hotel-

ler og resortområder, han er involveret i.

“Min lærer fra Akademiet, Nils Fagerholt, er et godt eksempel på, hvad danske arkitekter er uddannet til. Nemlig at kunne designe alt fra ølflasker, møbler og byg-

ninger til hele byer. Det er meget værdifuldt at kunne arbejde i alle skalaer, når man fx designer hoteller og større resortområder, og det holder jeg meget af, fordi det fordrer en evne til at tænke lokalmiljøet og omgivelserne med i projektet som en del af løsningen – især når man ved, at for flere og flere gæster er hotellet det eneste minde, de har om det land, de besøger. Det er ingen tilfældighed, at de mest populære luksushoteller og luksusferiesteder alle reflekterer den lokale kultur.”

Til venstre: Et af BBG-BBGM's mange anerkendte restaureringsarbejder i New York er Hotel W på Union Square fra 1911. Bygningen er i dag fredet. Foto: BBG-BBGM

Til højre: The Peninsula – et andet af de bevaringsværdige New York-hoteller, som BBG-BBGM har restaureret. Foto: BBG-BBGM



SYV INDVENDINGER MOD AT BYGGE HØJT:

- Smalle gader, der i forvejen lider af for meget trafik, vil blive endnu mere kvalt.
- Høje bygninger kaster enorme skygger, der gør gaderne dunkle og påvirker lysindfaldet i nabobygningerne.
- Høje bygninger fanger og forstærker vinden.
- Under byggeperioden vil gaderne ofte være blokeret.
- Det er materialemæssigt, økonomisk og miljømæssigt meget ressourcekrævende at bygge højt.
- Vinduer i høje bygninger skal ofte være lukket af sikkerhedsmæssige grunde, hvilket øger udgifter til ventilationssystemer.
- Der er mange risici forbundet med en evakueringsituation.

Hoteller eller ej – Stephan Frantzen oplever, at flere og flere arkitekter tilsidesætter hensynet til den lokale kultur og byggemæssige traditioner til fordel for prestigebyggerier, der kan bygges hvor som helst.

2007, og det ville være fuldstændig malplaceret med højhuse inden for voldene i København. Byen har en human og meget harmonisk skala, der er helt unik, og jeg håber, man hurtigst muligt opgiver

kæmpestore bygninger, som enhver anden by kan prale med? Måske er det berømmelsen, der trækker. Men selv New York har indset, at højde ikke er alt. Nu er det kvaliteten, der skal sættes på.”

“Jeg er chokeret over den entusiasme, der ligger bag ønsket om at bygge højt i København. Det er jo ikke udtryk for et naturligt udviklingsstadium, vi er nået til i 2007, og det ville være fuldstændig malplaceret med højhuse inden for voldene i København.” (arkitekt Stephan Frantzen)

Det gælder desværre også danske arkitekter, og dermed er vi tilbage ved højhusdebatten i København. For hvorfor sætse på en håndfuld skyskrabere i en by, der er kendt for så mange andre arkitektoniske kvaliteter, som man i stedet kunne bygge videre på?

højhusdrømmen og i stedet bygger videre på den unikke charme, der kendetegner København. En meget mere relevant udfordring er at bevare og udvide den balance, der er mellem byens kommercielle byggerier og boligbyggerier. At få skabt den blanding af erhvervsliv og borgerliv, som er så vigtig for en by. Noget andet er koblingen mellem tæt bebyggelse og åbne arealer, som også med til at skabe liv og dynamik. Det kan København også tilbyde. Hvorfor sætte det overstyr for nogle

“Jeg er chokeret over den entusiasme, der ligger bag ønsket om at bygge højt i København. Det er jo ikke et udtryk for et naturligt udviklingsstadium, vi er nået til i

En af de dybeste og smalleste gader i New York er den berømte Wall Street på Manhattans sydspids.

GRØN ARKITEKTUR